

Skýrsla

dómsmálaráðherra um stöðu þjóðkirkjunnar og tengsl hennar við ríkisvaldið umfram önnur trú- og lífsskoðunarfélög, samkvæmt beiðni.

Með beiðni (á þskj. 311, 280. mál) frá Jóni Steindóri Valdimarssyni, Hönnu Katrínu Friðriksson, Þorgerði K. Gunnarsdóttur, Þorsteini Víglundssyni, Helga Hrafni Gunnarssyni, Birni Leví Gunnarssyni, Andrési Inga Jónssyni, Helgu Völu Helgadóttur, Steinunni Þóru Árnadóttur og Áslaugu Örnú Sigurbjörnsdóttur er þess óskað að dómsmálaráðherra flytji Alþingi skýrslu um stöðu þjóðkirkjunnar gagnvart ríkisvaldinu.

Í skýrslunni verði fjallað um:

1. lögboðin verkefni og skyldur sem þjóðkirkjan og stofnanir hennar hafa umfram önnur trú- og lífsskoðunarfélög á landinu,
2. þjónustu þjóðkirkjunnar sem fellur ekki undir lögboðin verkefni og skyldur,
3. samninga sem eru í gildi milli íslenska ríkisins og þjóðkirkjunnar og gildistíma þeirra,
4. greiðslur sem þjóðkirkjan og stofnanir hennar hafi hlotið úr ríkissjóði á hverju ári sl. 20 ár umfram önnur trú- og lífsskoðunarfélög, miðað við fjölda skráðra meðlima,
5. tekjur þjóðkirkjunnar á hverju ári sl. 20 ár umfram greiðslur úr ríkissjóði, t.d. vegna gjalda sem notendur þjónustunnar hafi greitt þjóðkirkjunni, og
6. hvaða aðila ráðherra þætti mikilvægt að fá til samráðs verði tekin ákvörðun um að afnema sérstöðu þjóðkirkjunnar gagnvart ríkisvaldinu.

Í greinargerð með skýrslubeiðni kemur fram að markmiðið með beiðninni sé að draga saman á einn stað upplýsingar sem séu forsenda þess að unnt sé að vanda til undirbúnings að afnámi sérstöðu þjóðkirkjunnar í samanburði við önnur skráð trú- og lífsskoðunarfélög. Það sé hins vegar ekki markmið að vinna að því að þjóðkirkjan verði lögð niður eða að grafa undan sögulegri eða menningarlegri stöðu hennar.

Við umfjöllun um framangreinda þætti er meðal annars höfð hliðsjón af athugasemdum í greinargerð með skýrslubeiðninni, en þar er að finna frekari útlistun á þeim upplýsingum sem óskað er eftir að fram komi í skýrslunni. Við gerð skýrslunnar leitaði ráðuneytið eftir upplýsingum frá biskupsstofu, auk þess sem upplýsingar voru sóttar á vef þjóðkirkjunnar og Hagstofu Íslands.

I. Inngangur

Kirkjuskipan landsins byggir á VI. kafla stjórnarskrárinnar. Samkvæmt 1. mgr. 62. gr. stjórnarskrárinnar skal hin evangelíska lúterska kirkja vera þjóðkirkja á Íslandi og skal ríkisvaldið að því leyti styðja hana og vernda. Nánari lagarammi um þjóðkirkjuna er í lögum um stöðu, stjórn og starfshætti þjóðkirkjunnar, nr. 78/1997 (hér eftir nefnd þjóðkirkjulög eða

lög um þjóðkirkjuna). Samkvæmt 63. gr. stjórnarskrárinnar eiga allir rétt á að stofna trúfélög og iðka trú sína í samræmi við sannfæringu hvers og eins. Um trúfélög og lífsskoðunarfélög eru nánari ákvæði í lögum um skráð trúfélög og lífsskoðunarfélög nr. 108/1999.

Í 1. gr. laga um þjóðkirkjuna er ákvæði 1. mgr. 62. gr. stjórnarskrárinnar áréttað og tekið fram að íslenska þjóðkirkjan sé sjálfstætt trúfélag á evangelísk-lúterskum grunni. sem ríkinu beri að styðja og vernda. Um réttarstöðu þjóðkirkjunnar segir meðal annars í 2. gr. að hún njóti sjálfræðis gagnvart ríkisvaldinu innan lögmæltra marka. Samkvæmt lögnum hefur dómsmálaráðuneytið með höndum tengsl við þjóðkirkjuna af hálfu ríkisvaldsins að því er varðar fjárlagagerð. Þá hefur ráðuneytið yfirumsjón með því að ríkisvaldið veiti þjóðkirkjunni þann stuðning sem því ber að veita henni lögum samkvæmt og hefur umsjón með því að þjóðkirkjan og stofnanir hennar fari að lögum. Á grundvelli samninga milli íslenska ríkisins og þjóðkirkjunnar um kirkjueignir og prestssetur greiðir íslenska ríkið þjóðkirkjunni árlegt framlag til viðbótar öðrum tekjustofnum hennar, lögbundnum sem ólögbundnum. Í lögum um skráð trúfélög og lífsskoðunarfélög eru ekki sambærileg ákvæði og hefur þjóðkirkjan þannig lagalega sérstöðu umfram önnur skráð trúfélög og lífsskoðunarfélög á landinu og nýtur að sama skapi aukinna greiðslna úr ríkissjóði, m.a. á grundvelli kirkjujarðasamkomulagsins sem undirritað var 1997. Að sama skapi ber þjóðkirkjan mun víðtækari skyldur og ábyrgð umfram önnur trúfélög og lífsskoðunarfélög.

II. Lögboðin verkefni og skyldur sem þjóðkirkjan og stofnanir hennar hafa umfram önnur trúfélög og lífsskoðunarfélög á landinu.

Lög um stöðu, stjórn og starfshætti þjóðkirkjunnar, nr. 78/1997, er rammalöggjöf um íslensku þjóðkirkjuna en um hana gildir einnig margvísleg eldri löggjöf um afmörkuð kirkjuleg málefni. Lögin kveða ekki með heildstæðum hætti á um lögbundin verkefni og skyldur þjóðkirkjunnar og stofnana hennar. Um þau má hins vegar lesa úr lögnum sem og starfsreglum sem kirkjuþing setur um tiltekna þætti kirkjustarfsins á grundvelli 59. gr. laganna. Í vissum tilvikum getur þjónusta kirkjunnar sem ekki fellur undir lögboðin verkefni og skyldur einnig komið fram í lögum og starfsreglum þannig að mörkin á milli lögboðinna verkefna og annarra verkefna verða ekki alltaf skýr. Verður nú getið um helstu lögboðnu verkefni og skyldur þjóðkirkjunnar sem fram koma í lögum nr. 78/1997 ásamt stjórn og starfsskipan hennar. Um regluverk kirkjunnar og önnur verkefni þjóðkirkjunnar má finna upplýsingar. á vef kirkjunnar: <https://kirkjan.is/kirkjan/log-reglugerdir-starfsreglur-o/fl/>

Biskup Íslands

Biskup Íslands er æðsti embættismaður þjóðkirkjunnar. Biskup fer með yfirstjórn þjóðkirkjunnar ásamt öðrum kirkjulegum stjórnvöldum eftir því sem nánar er mælt fyrir um í lögum en kirkjuþing hefur æðsta vald í málefnum þjóðkirkjunnar innan þeirra marka sem lög mæla fyrir um. Kirkjuráð fer með framkvæmdavald í málefnum þjóðkirkjunnar og er undir forystu forseta ráðsins sem er biskup Íslands. Verkefni biskups eru fjölmörg og lúta bæði að kirkjulegum málum og veraldlegum málum er kirkjuna varða. Biskup Íslands hefur tilsjón með kristnihaldi, kenningu kirkjunnar og starfi hennar í landinu. Hann fylgir eftir reglum er kirkjuþing setur, samþykktum kirkjuþings og markaðri stefnu þess og prestastefnu og hefur ákvörðunarvald um einstök mál, nema þau heyri undir önnur stjórnvöld þjóðkirkjunnar samkvæmt lögum. Biskup vígir kirkjur, en einnig presta og djákna, og setur þeim vígslubréf. Hann hefur yfirumsjón með kirkjuaga innan þjóðkirkjunnar og beitir sér fyrir lausn

ágreiningsefna sem rísa kunna á kirkjulegum vettvangi. Biskup Íslands skipar ráðgjafanefnd um kenningarleg málefni samkvæmt nánari ákvæðum í starfsreglum, sbr. 59. gr.

Vígslubiskupar

Í landinu skulu vera tveir vígslubiskupar. Þeir hafa tilsjón með kristnihaldi í umdæmum sínum og eru biskupi til aðstoðar um kirkjuleg málefni og annast þau biskupsverk er biskup Íslands felur þeim. Biskup Íslands skal kalla vígslubiskupa til fundar svo oft sem þurfa þykir. Biskupafundur skal m.a. búa þau mál er varða kenninguna, helgisiði og helgihald í hendur prestastefnu og gera tillögur um skipan sókna, prestakalla og prófastsdæma til kirkjuþings.

Kirkjuþing

Kirkjuþing sem hefur æðsta vald í málefnum þjóðkirkjunnar innan lögmæltra marka og skal koma saman til fundar á haustdögum ár hvert. Kirkjuþingsfulltrúar eru kosnir til fjögurra ára í senn og skulu leikmenn vera fleiri en vígðir. Þingið kýs þingforseta úr röðum leikmanna. Rétt til setu á kirkjuþingi með málfrelsi og tillögurétt, en ekki atkvæðisrétt, eiga biskup Íslands, vígslubiskupar, kirkjuráðsmenn, fulltrúi guðfræðideildar Háskóla Íslands og ráðherra kirkjumála eða fulltrúi hans. Kirkjuþing setur reglur um kosningu biskups Íslands og vígslubiskupa. Það kýs við upphaf hvers kjörtímabils fastanefndir kirkjunnar samkvæmt nánari reglum, sbr. 60. gr. laganna. Öll embætti, stofnanir og sjóðir á vegum kirkjunnar, sem hafa fjárreiður með höndum, verða að færa bókhald og gera reikningsskil, sem hljóti fullnægjandi endurskoðun þar til bærra aðila. Skal kirkjuþing hafa yfirumsjón með því að þessarar skyldu sé gætt. Það getur haft frumkvæði að frumvörpum til laga um kirkjuleg málefni og beint þeim tilmælum til ráðherra að þau verði flutt á Alþingi.

Kirkjuráð

Kirkjuráð er kosið af kirkjuþingi og sitja í því fjórir einstaklingar auk biskups, sem er forseti þess. Kirkjuráð fer með framkvæmdarvald í málefnum þjóðkirkjunnar. Ráðið hefur yfirumsjón með ráðstöfun fjár sem veitt er af opinberri hálfu til kirkjulegrar starfsemi. Helstu verkefni ráðsins eru að stýra starfi kirkjumálasjóðs, sem m.a. á öll prestssetur landsins, embættisbústaði biskups Íslands og vígslubiskupa, svo og Kirkjuhúsi þar sem yfirstjórn kirkjunnar er til húsa. Enn fremur stýrir ráðið kristnisjóði og úthlutar árlega úr Jöfnunarsjóði sókna. Ákvörðunum kirkjulegra stjórnvalda, sem heyra undir lögsögu kirkjuráðs, má skjóta til ráðsins til endanlegrar úrlausnar með nokkrum undantekningum. Kirkjuráð undirbýr kirkjuþing í samráði við forseta þess og fylgir eftir samþykktum þingsins. Kirkjuráð gerir tillögur um ráðstöfun fjárheimilda til kirkjunnar á fjárlögum. Þá hefur kirkjuráð forræði og forsjá, ásamt biskupi Íslands um Skálholtsstað, svo sem nánar greinir í lögum.

Prófastar

Biskup Íslands útnefni prófasta úr hópi presta. Prófastar eru fulltrúar biskups Íslands í prófastsdæmum og trúnaðarmenn hans og hafa í umboði hans almenna tilsjón með kirkjulegu starfi þar. Biskup getur einnig útnefnt prófasta til að hafa umsjón með tilteknum þáttum kirkjulegrar þjónustu.

Prestar

Í hverju prestakalli skal vera einn sóknarprestur og er hann hirðir safnaðar og gegnir prests- og predikunarembætti samkvæmt vígslubrési og eftir því sem reglur og venjur segja til um. Í fjölmennum prestaköllum er heimilt að skipa fleiri presta en einn. Þá er biskupi Íslands heimilt að ákveða að í prófastsdæmum starfi héraðsprestur. Biskup Íslands skipar í embætti

sóknarprests sem og í önnur prestsembætti. Hann auglýsir þegar prestakall eða prestsstaða losnar eða nýtt prestakall er stofnað. Ef prestssetur er í prestakalli er presti skylt að hafa þar aðsetur og lögheimili nema biskup heimili annað um stundarsakir. Ákvæði um starfsskyldur presta eru í lögnum en nánari ákvæði um þær skulu settar í starfsreglur, sbr. 59. gr. laganna. Í lögnum er einnig kveðið á um sérþjónustupresta en þar sem almennri prestþjónustu verður ekki við komið, svo sem á sjúkrastofnunum, við fangelsi og meðal heyrnarlausra, skal kalla til presta sem að jafnaði hafa sérmenntun til starfans. Þá er biskupi Íslands heimilt að samþykkja að ráðnir séu prestar á vegum stofnana og félagasamtaka.

Biskup Íslands, vígslubiskupar og prestar þjóðkirkjunnar, auk tiltekins fjölda starfsmanna biskupsstofu, þiggja laun úr ríkissjóði og njóta þeir réttinda og bera skyldur sem opinberir starfsmenn eftir því sem við getur átt og nánar er mælt fyrir um í lögum um kjarasamninga opinberra starfsmanna. Byggir þetta á samningum á milli kirkjunnar og ríkisins. Að undanfögnu hefur verið unnið að nýjum samningum þar sem þetta myndi breytast og kirkjan tæki alfarið yfir ráðningarsambandið við þessa starfsmenn.

Djáknar

Djáknar eru ráðnir af sóknarnefnd í samráði við sóknarprest til þess að gegna sérstaklega tilgreindum störfum á sviði líknar- og fræðslumála innan safnaða og fer nánar um þjónustu þeirra eftir starfsreglum.

Prestastefna

Prestastefna skal fjalla um málefni prestastéttarinnar, svo og önnur kirkjuleg málefni. Prestastefna hefur tillögu- og umsagnarrétt um mál er varða kenningu kirkjunnar og helgisíði og annars heyra undir biskup og kirkjuþing. Rétt til setu og atkvæðisrétt á prestastefnu eiga vígslubiskupar og allir starfandi þjóðkirkjuprestar skv. 33. gr. þjóðkirkjulaga, en einnig fastir kennarar guðfræðideildar Háskóla Íslands með guðfræðimenntun og guðfræðingar sem gegna föstum störfum á vegum þjóðkirkjunnar. Aðrir prestar og guðfræðingar eiga rétt til setu með málfrelsi og tillögurétti. Biskup Íslands boðar til prestastefnu og er forseti hennar.

Héraðsfundir

Héraðsfundi skal halda árlega í hverju prófastsdæmi. Héraðsfundur er vettvangur prófastsdæmis til þess að ræða um sameiginleg málefni þjóðkirkjunnar í prófastsdæminu og önnur þau málefni sem lög leggja til hans eða stjórnvöld kirkjumála vísa þangað til umfjöllunar, umsagnar eða úrlausnar eða safnaðarfundir, sóknarnefndir, sóknarprestar og starfsmenn sókna óska eftir að þar verði rædd. Á milli héraðsfunda starfar héraðsnefnd prófastsdæmis og er hún framkvæmdanefnd héraðsfundar og er undir forsæti prófasts. Héraðsfundur kys aðra nefndarmenn. Héraðsnefnd fer með stjórn héraðssjóðs.

Sóknir og prestaköll

Í 10. kafla þjóðkirkjulaga er fjallað um sóknir og prestaköll sem heyra undir lögboðin hlutverk þjóðkirkjunnar. Segir í lögnum að sóknir séu grunneining þjóðkirkjunnar og starfsvettvangur hennar á hverjum stað. Ein eða fleiri sóknir myndi prestakall. Kirkjusókn sé félag þess fólks innan þjóðkirkjunnar sem búi innan sóknarmarka. Kirkjusókn sé sjálfstæð fjárhagsleg og félagsleg eining en tengist öðrum sóknum innan sama prestakalls, ef um það er að ræða, með samstarfi eða á annan hátt sem héraðsfundur kann að mæla fyrir um eða einstakar sóknarnefndir stofna til. Þá segir að sóknarmenn eigi rétt á kirkjulegri þjónustu í sókn sinni og

beri sameiginlega skyldur eftir því sem nánar sé kveðið á um í lögum eða með lögmæltum ákvörðunum. Kirkjuþing setji reglur um skipan sókna, prestakalla og prófastsdæma.

Safnaðarfundir

Safnaðarfundir tengjast náið sóknum og prestaköllum og eru eitt af lögboðnum verkefnum þjóðkirkjunnar. Í lögnum er kveðið á um skyldu til að halda aðalsafnaðarfund. Þar skulu rædd málefni sóknarinnar, þar á meðal þau mál sem lögmælt er að undir fundinn séu borin, svo og þau mál sem héraðsfundur, sóknarprestur, prófastur, biskup Íslands eða ráðherra skýtur þangað. Enn fremur er kveðið á um að aðalsafnaðarfundur fari með ákvörðunarvald innan sóknarinnar í málum þeim sem undir fundinn heyra samkvæmt lögum eða lögmæltum ákvörðunum. Sóknarnefnd hefur einnig mikilvægt hlutverk í hverri kirkjusókn þar sem hún annast rekstur og framkvæmdir á vegum sóknarinnar og styður kirkjulegt starf í sókninni ásamt sóknarpresti og starfsmönnum sóknarinnar. Þá er hún ásamt sóknarpresti í fyrirsvari fyrir sóknina gagnvart stjórnvöldum og einstökum mönnum og stofnunum og hefur umsjón með kirkju safnaðar og safnaðarheimili.

Leikmannastefna

Biskup Íslands boðar til almennrar leikmannastefnu til að fjalla um málefni leikmanna, safnaða, hlutverk og störf sóknarnefnda, svo og um önnur mál er lúta að þjónustu kirkjunnar við söfnuði landsins og kristileg félagasamtök. Kveða skal nánar á um leikmannastefnu í starfsreglum.

Önnur trúfélög og lífsskoðunarfélög

Á Íslandi ríkir trúfrelsi, sbr. ákvæði 63. gr. stjórnarskrárinnar, en í því felst að menn eiga rétt á að stofna trúfélög og iðka trú sína í samræmi við sannfæringu hvers og eins. Eigi má þó fremja neitt sem er gagnstætt góðu siðferði og allsherjarreglu. Á sama hátt eiga menn rétt á að stofna félög um hvers konar kenningar og lífsskoðanir, þ.m.t. um trúleysi, en nánari ákvæði um það er að finna í lögum um skráð trúfélög og lífsskoðunarfélög, nr. 108/1999, með síðari breytingum. Ekki er skylt að tilkynna stjórnvöldum um stofnun eða starfsemi trúfélaga eða annarra félaga um lífsskoðanir, en samkvæmt lögnum er heimilt að skrá trúfélög utan þjóðkirkjunnar og lífsskoðunarfélög. Skráningunni fylgja ákveðin réttaráhrif, bæði réttindi og skyldur. Lögin kveða t.d. á um embættisskyldur presta og forstöðumanna skráðra trúfélaga og lífsskoðunarfélags og um lagalegt gildi tiltekinn athafna sem þeir hafa heimild til að standa fyrir, svo sem á grundvelli hjúskaparlaga. Að því leyti stuðla lögin að jafnræði milli félaga sem undir lögin heyra og þjóðkirkjunnar. Sama á við um rétt til sóknargjalda, en skráning félags veitir því ákveðna hlutdeild í tekjuskatti álögðum samkvæmt ákvæðum laga um tekjuskatt, sbr. lög um sóknargjöld o.fl., nr. 91/1987, sem greiðist til viðkomandi félags. Í lögnum eru ákvæði um umsókn um skráningu félags, sem sýslumaður sér um, og þau gögn og upplýsingar sem þurfa að fylgja umsókn. Vegna þeirra réttaráhrifa sem skráning félags hefur er gerð sú krafa að sýnt sé fram á að félag hafi náð ákveðinni fótfestu áður en til skráningar kemur, starfsemi félags sé virk og stöðug og að í félögunum sé kjarni félagsmanna sem iðka trú sína. Samkvæmt reglugerð er lágmarksfjöldi 25 manns. Einnig hvílir sú skylda á skráðum trúfélögum og lífsskoðunarfélögum að senda sýslumanni árlega skýrslur um starfsemi sína og tilkynna ber um forstöðumann félags. Þá skal gera sérstaklega grein fyrir ráðstöfun fjármuna félags. Ef skilyrði laganna um skráningu félags eru ekki lengur fyrir hendi eða félag vanrækir skyldur sínar, er sýslumanni heimilt að fella skráningu félags niður, að undangenginni þeirri málsmeðferð sem lögin kveða á um.

Samanburður á löggjöf um þjóðkirkjuna annars vegar og á löggjöf um skráð trúfélög og lífsskoðunarfélög hins vegar ber með sér að um verkefni þjóðkirkjunnar er kveðið á með mun víðtækari og formfastari hætti. Lögboðin verkefni skráðra trúfélaga og lífsskoðunarfélaga snúa að ýmsum embættisathöfnum, sem hafa sama lagalegt gildi og athafnir þjóðkirkjunnar, en aðrar skyldur varða einkum meðferð fjármuna félaganna, að stjórn og forstöðumenn uppfylli skilyrði laganna, að starfsemi sé virk og að upplýst sé um lög og reglur félags.

III. Þjónusta þjóðkirkjunnar sem fellur ekki undir lögboðin verkefni og skyldur

Í skýrslubeiðni er óskað eftir að fjallað verði um aðra þjónustu sem þjóðkirkjan veitir en þá sem heyrir undir lögboðin verkefni hennar og skyldur. Þar sem þjóðkirkjan veitir margvíslega þjónustu sem ekki er skýrt kveðið á um í lögum leitaði ráðuneytið eftir upplýsingum frá biskupsstofu um þau verkefni. Um sum þeirra hafa þó verið settar starfsreglur á grundvelli 59. gr. þjóðkirkjulaga. Í svari frá biskupsstofu kemur fram að naumast sé unnt að gefa tæmandi yfirlit eða lista yfir alla þá þjónustu þjóðkirkjunnar sem hún veitir þó svo hún heyri ekki undir lögboðin verkefni hennar og skyldur. Vegna orðalags spurningarinnar telur biskup Íslands eðlilegt að skilgreina hvað hugtökin kirkja og þjóðkirkja merkja samkvæmt íslenskum rétti svo unnt sé að veita svar við spurningunni. Um það segir í svari biskups:

„Söfnuðurinn er kirkjan. Þegar söfnuðurinn safnast saman um orð Guðs og sakramenti, þá birtist þar kirkja Krists öll, líkami Krists á jörðu, samfélag heilagra. „Hvar sem tveir eða þrír eru samankomnir í mínu nafni þar er ég mitt á meðal þeirra,“ segir Kristur (Matt. 18.20).“

Að mati biskups byggir íslenskur réttur er varðar þjóðkirkjuna – eða á að byggjast á – þessum grunnskilningi á kirkjuhugtakinu.

Um verkefni og þjónustu þjóðkirkjunnar vísar biskupsstofa til 10. kafla laga um stöðu, stjórn og starfshætti þjóðkirkjunnar, þar sem kveðið er á um rétt sóknarbarna til þjónustu af hendi þjóðkirkjunnar. Samkvæmt lögnum eigi sóknarmenn rétt á kirkjulegri þjónustu í sókn sinni og beri sameiginlega skyldur eftir því sem nánar sé kveðið á um í lögum eða með lögmaeltum ákvörðunum. Í 59. gr. laganna segi síðan að kirkjuþing setji nánari reglur um tiltekna þætti kirkjustarfsins. Því sé ljóst að mikið svigrúm sé veitt til að ákvarða og skilgreina starfsemi kirkjunnar sem geti þá heyrt undir spurninguna um þjónustu sem fellur ekki undir lögboðin verkefni og skyldur.

Um grunneiningu kirkjunnar og hvers sóknarbörn megi vænta varðandi hina lögboðnu þjónustu sem byggir á þjóðkirkjulögum vísar biskup Íslands til *Samþykktu um innri málefni þjóðkirkjunnar* sem kirkjuþing 2009 samþykkti.

Í samþykktunum segi meðal annars:

„Sóknin er grunneining þjóðkirkjunnar og vettvangur þjónustu hennar á hverjum stað. Sóknin er félag þess fólks innan þjóðkirkjunnar sem myndar söfnuð, þar sem fagnaðarerindið er boðað og sakramentinn um hönd höfð og fólk leitast við að lifa samkvæmt boði Krists. Söfnuðurinn er kirkjan. Þegar söfnuðurinn safnast saman um orð Guðs og sakramenti, þá birtist þar kirkja Krists öll, líkami Krists á jörðu, samfélag heilagra. „Hvar sem tveir eða þrír eru samankomnir í mínu nafni þar er ég mitt á meðal þeirra,“ segir Kristur (Matt. 18.20). Og í 7. grein Ágðsborgarjátningarinnar segir: „Ennfremur kenna þeir: Ein, heilög kirkja mun ávallt vera til, en kirkjan er söfnuður heilagra, þar sem fagnaðarerindið er kennt hreint og sakramentunum er veitt rétt þjónusta.“ Söfnuðurinn boðar návist Guðs í lífi fólks og að náð

Guðs stendur öllum til boða. Söfnuðurinn veitir skilyrði til vaxtar og þroska í trú, von og kærleika í daglegu lífi og störfum. Skipulag þjóðkirkjunnar birtir að hún er líkami Krists og farvegur návistar hans meðal manna. Hún er send til að biðja, boða og þjóna. Það er sameiginleg ábyrgð allra skírðra sem kirkjunni tilheyrir. Kristur, upprisinn, sendir lærisveina sína að gera allar þjóðir að lærisveinum og heitir að vera með þeim alla daga, ávallt. Prestar og forystufólk sóknanna bera sameiginlega ábyrgð á samfélagi trúarinnar í söfnuðinum. Sóknaskipan þjóðkirkjunnar felur í sér að kirkjan á erindi við þjóðina alla og enginn er þar undan skilinn.

Með sérþjónustu kirkjunnar, svo sem á sjúkrastofnunum og í fangelsum, leitast kirkjan við að sinna þeirri kirkjulegu þjónustu sem vart er unnt að veita á vettvangi sóknanna.“

Um þjónustuna er vísað til II. kafla samþyktanna þar sem segir m.a.:

„Frumskylda sóknar er helgihald, kærleiksþjónusta og fræðsla sem nærir og eflir trú sem starfar í kærleika.

Sérhvert sóknarbarn á að eiga kost á guðsþjónustu hvern helgan dag.

Sóknin skal leitast við að hafa reglubundið helgihald og fjölbreytt guðsþjónustulíf til að ná til fólks á ýmsum aldursstadium, og nýta þau tækifæri sem athafnir á krossgötum ævinnar veita til boðunar og sálgæslu.

(...)

Sóknin hlýnni að samfélagi umhyggju og kærleika, láti sér annt um að vernda mannlífið á ólíkum skeiðum þess, og bera þannig vitni um hina kristnu von og kærleika með líknarþjónustu, svo og með aðild að hjálparstarfi og kristniboði kirkjunnar.

Sóknin sjái til þess að sóknarbörn njóti sálgæslu, umhyggju og stuðnings á lífsgöngunni og eigi aðgang að sálgæslu í samtali, prédikun, sakramenti og fyrirbæn. Sókninni ber að veita fræðslu í kristinni trú og sið og styðja þannig heimilin í trúaruppeldi þeirra með barnastarfi, fermingarundirbúningi og æskulýðsstarfi. Með því skal séð til þess að þau sem skirð eru fái kristið uppeldi og fræðslu, læri að biðja og verða handgengin Heilagri ritningu og hljóti leiðsögn, uppörvun og stuðning til að lifa trú sína í daglegu lífi og starfi.“

Biskup Íslands bendir á að af framanskráðu megi ljóst vera að mikið af þeirri þjónustu sem þjóðkirkjan veitir sé ekki lögboðin. Helstu skipulagsheildir þjóðkirkjunnar sinni allar margvíslegri þjónustu sem ekki sé lögboðin og er þar einkum nefnd eftirfarandi þjónusta:

1. Þjónusta biskups Íslands, vígslubiskupa, prófesta, presta og djákna

- Helgihald og fræðslu- og kærleiksþjónustustarf um allt land. Á Biskupsstofu er m.a. starfrækt fræðslu- og kærleiksþjónustusvið, þar sem starfa sérfræðingar um þau mál, til stuðnings framangreindri grunnþjónustu.
- Margvíslegt menningarstarf (svo sem þátttaka í ritröðinni „Kirkjur Íslands“ varðveisla kirkjutónlistararfs o.fl.).
- Umhverfisverndarstarf bæði með virkri þátttöku í umbótaverkefnum en einnig með hvatningu og stuðningi við söfnuði.
- Hópslysanefnd kirkjunnar sem ber ábyrgð á að skipuleggja og hafa umsjón með viðbrögðum kirkjunnar vegna stórslysa.
- Hið íslenska biblíufélag sem er elsta starfandi félag á Íslandi og rekið er m.a. með stuðningi þjóðkirkjunnar. Forseti félagsins er biskup Íslands.

2. Þjónusta kirkjuráðs

Varðveisla og rekstur fasteigna sem teljast til þjóðmenningarverðmæta, svo sem ýmsar prestssetursjarðir og kirkjujarðir í eigu kirkjumálasjóðs.

3. Þjónusta sérstofnana eða þátttaka þeirra

- Öll mannúðarþjónusta Hjálparstarfs kirkjunnar, þ.e. innanlandsaðstoð við fátæka og þá sem eru félagslega einangraðir. Utanlands er leitast við að létta á örbirgð og efla virðingu fyrir mannréttindum þeirra sem líða fátækt og óréttlæti.
- Kirkjuhúsið - Skálholtsútgáfan er útgáfufélag þjóðkirkjunnar og rekur einnig verslunina Kirkjuhúsið þar sem seldar eru bækur einkum trúarlegs efnis og ýmsir gripir og gjafavörur sem tengjast kristni og kirkju.
- Guðbrandsstofnun á Hólum í Hjaltadal er sjálfstæð rannsókn- og fræðastofnun við Háskólann á Hólum og starfar hún samhliða deildum hans.
- Stofnun dr. Sigurbjörns Einarssonar er rannsóknarstofa í trúarbragðafræðum og sáttargjörð.
- Þjóðkirkjan tekur þátt í starfi Siðfræðistofnunar Háskóla Íslands og tilnefnir fulltrúa í stjórn stofnunarinnar.
- Kirkjumíðstöðvar eru starfræktar í Holti í Önundarfirði, Löngumýri í Skagafirði, Vestmannsvatni og á Eiðum. Þar fer fram margvíslegt kirkjulegt starf fyrir alla aldurshópa, fræðsla og ýmis afþreying.

4. Þjónusta sókna og kirkjugarða

- Fræðslu- og kærleiksþjónusta í söfnuðum eins og fram hefur komið, t.d. með æskulýðsstarfi, eldri borgarastarfi, aðstoð við þá sem minna mega sín o.fl. Þjónustan er oftast en ekki sjálfboðin.
- Varðveisla menningarverðmæta, friðaðra kirkjuhúsa, kirkjugripa og umsýsla, gæsla sögustaða og þjónusta við ferðamenn (langoftast sjálfboðaliðastarf). Rekstur og umhirða kirkjugarða umfram lagaskyldu (langoftast sjálfboðaliðastarf).

IV. Samningar sem eru í gildi milli íslenska ríkisins og þjóðkirkjunnar og gildistími þeirra.

Með samkomulagi um kirkjujarðir og launagreiðslur presta og starfsmanna þjóðkirkjunnar sem tók gildi 1. janúar 1997 (kirkjujarðasamkomulagið) urðu íslenska ríkið og þjóðkirkjan ásátt um fullnaðaruppgjör vegna þeirra verðmæta sem ríkissjóður tók við árið 1907, sbr. lög nr. 46/1907, um laun sóknarpresta og lög nr. 50/1907, um sölu kirkjujarða. Samningurinn er ótímabundinn. Samkomulagið fól í sér að íslenska ríkið varð formlegur eigandi allra kirkjujarða, að frátöldum prestssetrum, en sem gagngreiðslu skuldbatt íslenska ríkið sig til að standa skil á launum og launatengdum gjöldum biskups Íslands, vígslubiskupa og 138 presta og prófesta. Nánar er kveðið á um útfærslu samkomulagsins með samningi aðila frá 4. september 1998 um rekstrarkostnað vegna prestsembætta og prófesta, laun- og annan rekstrarkostnað biskupsstofu, framlag til kristnisjóðs og sérframlög til þjóðkirkjunnar. Ríkið

og þjóðkirkjan hafa undanfarin misseri settið að samningum um nýja útfærslu þessa samkomulags sem fæli í sér verulega einföldun á fjárhagslegum samskiptum og veruleg skref í átt að fjárhagslegum aðskilnaði ríkis og kirkju. Myndi nýr samningur þannig auka fjárhagslegt sjálfstæði kirkjunnar. Samninganefndir hafa nú skilað af sér samningsdrögum sem eru til umfjöllunar innan þjóðkirkjunnar.

V. Greiðslur sem þjóðkirkjan og stofnanir hennar hafa hlotið úr ríkissjóði á hverju ári sl. 20 ár umfram önnur trúfélög og lífsskoðunarfélög, miðað við fjölda skráðra meðlima.

Í greinargerð með skýrslubeiðni kemur fram að óskað sé upplýsinga um hversu háar greiðslur þjóðkirkjan hljóti, þegar greiðslum er deilt á fjölda skráðra meðlima, í samanburði við greiðslur annarra skráðra trú- og lífsskoðunarfélaga deilt á fjölda skráðra meðlima í þeim félögum. Markmið fyrirspurnarinnar sé að greina hver kostnaður ríkissjóðs sé í hlutfalli við skráða meðlimi þjóðkirkjunnar og hvort hann hafi farið hækkandi sl. 20 ár. Í tengslum við það sé að auki óskað upplýsinga um tekjur þjóðkirkjunnar, á sama tímabili, sem stafa með beinum hætti frá meðlimum hennar og öðrum aðilum, t.d. fyrir veitingu þjónustu.

Þjóðkirkjan fær árlega framlög á fjárlögum á grundvelli kirkjujarðasamkomulagsins. Til viðbótar eru á fjárlögum framlög til Kirkjumálasjóðs og Jöfnunarsjóðs sókna. Samkvæmt lögum um Kirkjumálasjóð, nr. 138/1993, skal ríkissjóður skila af tekjuskatti gjaldi er nemur 11,3% af gjöldum sem renna til þjóðkirkjusafnaða samkvæmt lögum um sóknargjöld. Á grundvelli samkomulags við ríkið um afhendingu prestssetra árið 2006 hækkaði framlagið um 3% til viðbótar við lögbundið hlutfall og er því 14,3%. Um Jöfnunarsjóð sókna er fjallað í lögum um sóknargjöld o.fl. nr. 91/1987. Samkvæmt 5. gr. laganna ber ríkissjóði að skila af tekjuskatti gjaldi er nemur 18,5% af gjöldum sem renna til þjóðkirkjusafnaða skv. lögnum til Jöfnunarsjóðs sókna. Rétt er að geta þess að lögbundin framlög til Kirkjumálasjóðs og Jöfnunarsjóðs sókna hafa í fjárlögum undanfarin ár verið færð niður úr þeim fjárhæðum sem miðað er við í viðkomandi lögum, rétt eins og sóknargjöld og raunar fjöldi annarra lögbundinna framlaga til einstakra málefna.

Hlutverk Kirkjumálasjóðs er, auk framlags í prestssetrasjóð, að standa straum af kostnaði við eftirtalin verkefni eftir nánari ákvörðun kirkjuráðs:

- Kirkjuþing, kirkjuráð og prestastefnu.
- Biskupsgarð.
- Ráðgjöf í fjölskyldumálum (fjölskylduþjónustu kirkjunnar).
- Söngmálastjórn og tónlistarfræðslu á vegum þjóðkirkjunnar.
- Starfsþjálfun guðfræðikandídata.
- Önnur verkefni.

Hlutverk Jöfnunarsjóðs sókna er:

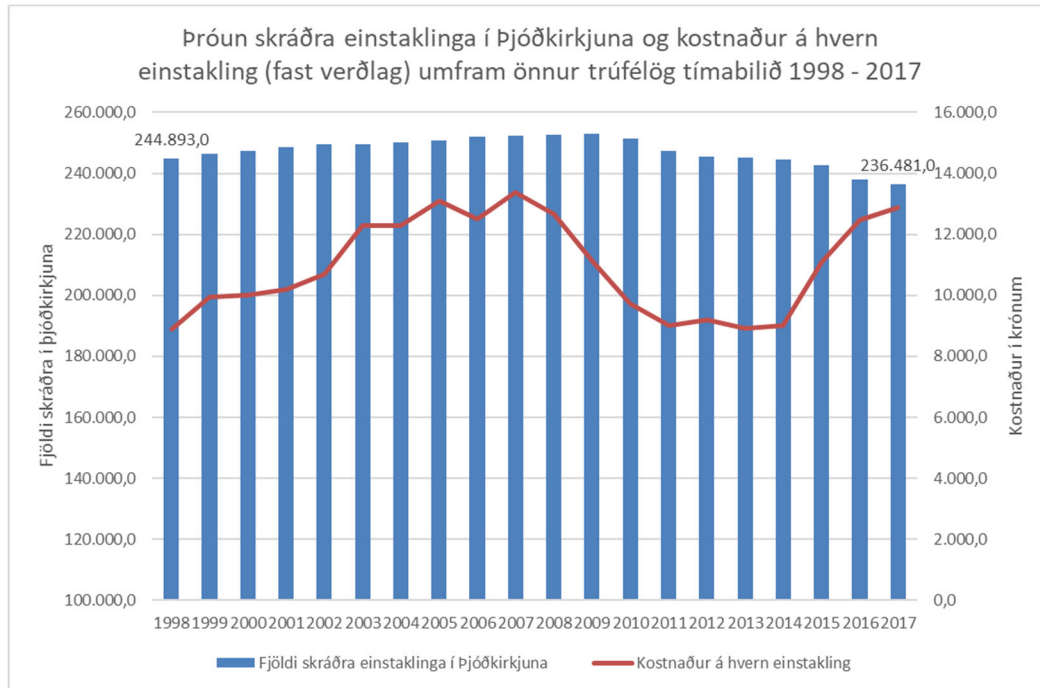
- Að veita styrki til þeirra kirkna sem sérstöðu hafa umfram aðrar sóknarkirkjur.
- Að leitast við að jafna aðstöðu og styrkja sóknir þar sem sóknargjöld nægja ekki fyrir nauðsynlegum útgjöldum að dómi sóknarnefndar og sóknarprests og að fenginni umsögn héraðsfundar.

- Að auðvelda stofnun sókna í nýjum byggðahverfum.
- Að styrkja kirkjulega félags- og menningarstarfsemi.

Taflan hér á eftir sýnir þróun framlaga ríkissjóðs til þjóðkirkjunnar og stofnana hennar umfram önnur trúfélög árin 1998-2017, annars vegar á verðlagi hvers árs og hins vegar á verðlagi ársins 2017. Hún sýnir einnig þróun kostnaðar á hvern einstakling (verðlag 2017) sem skráður er í þjóðkirkjuna.

	Á verðlagi hvers árs						Á verðlagi ársins 2017						Fjöldi skráðra einstaklinga í þjóðkirkjuna	Kostnaður á hvern einstakling
	Biskup Íslands	Kristni-sjóður	Kirkjumála-sjóður	Jöfnunar-sjóður sókna	Samtals m.kr.	Vísitala	Biskup Íslands	Kristni-sjóður	Kirkjumála-sjóður	Jöfnunar-sjóður sókna	Samtals m.kr.			
1998	590,8	35,2	106,0	170,0	902,0	183,6	1.425,2	84,9	255,7	410,1	2.175,9	244.893,0	8.885,1	
1999	692,6	40,0	119,6	195,8	1.048,0	189,5	1.618,7	93,5	279,5	457,6	2.449,4	246.263,0	9.946,2	
2000	732,2	41,2	131,0	214,4	1.118,8	200,1	1.620,6	91,2	290,0	474,6	2.476,3	247.420,0	10.008,7	
2001	801,6	46,9	143,0	235,0	1.226,5	214,2	1.657,5	97,0	295,7	485,9	2.536,0	248.614,0	10.200,7	
2002	914,6	47,7	144,0	236,0	1.342,3	223,0	1.816,5	94,7	286,0	468,7	2.665,9	249.386,0	10.690,0	
2003	1.073,3	69,1	177,0	250,0	1.569,4	226,5	2.098,7	135,1	346,1	488,9	3.068,8	249.645,0	12.292,7	
2004	1.143,0	65,1	159,0	260,0	1.627,1	234,6	2.157,9	122,9	300,2	490,9	3.071,8	250.176,0	12.278,5	
2005	1.275,2	72,8	171,4	280,6	1.800,0	242,7	2.327,1	132,9	312,8	512,1	3.284,8	250.759,0	13.099,4	
2006	1.290,3	87,3	187,7	307,3	1.872,6	263,1	2.172,1	147,0	316,0	517,3	3.152,3	251.909,0	12.513,7	
2007	1.395,2	82,8	263,6	340,0	2.081,6	273,0	2.263,5	134,3	427,6	551,6	3.377,1	252.411,0	13.379,3	
2008	1.478,8	89,7	291,8	377,7	2.238,0	310,0	2.112,8	128,2	416,9	539,6	3.197,5	252.708,0	12.652,8	
2009	1.445,8	97,3	281,1	365,1	2.189,3	344,6	1.858,2	125,1	361,3	469,2	2.813,8	253.069,0	11.118,8	
2010	1.335,2	82,2	256,6	331,8	2.005,8	363,2	1.628,2	100,2	312,9	404,6	2.445,9	251.487,0	9.725,9	
2011	1.294,4	76,3	229,5	297,1	1.897,3	377,7	1.517,8	89,5	269,1	348,4	2.224,8	247.245,0	8.998,4	
2012	1.425,5	74,0	229,2	296,6	2.025,3	397,3	1.589,1	82,5	255,5	330,6	2.257,8	245.456,0	9.198,2	
2013	1.412,0	73,1	240,2	310,8	2.036,1	412,2	1.517,2	78,5	258,1	333,9	2.187,7	245.184,0	8.922,9	
2014	1.454,9	73,1	247,4	320,1	2.095,5	422,1	1.526,6	76,7	259,6	335,9	2.198,8	244.440,0	8.995,1	
2015	1.921,3	72,0	269,9	349,2	2.612,4	430,0	1.978,9	74,2	278,0	359,7	2.690,8	242.743,0	11.084,9	
2016	2.115,6	166,6	288,8	343,6	2.914,6	434,9	2.154,5	169,7	294,1	349,9	2.968,2	237.938,0	12.474,7	
2017	2.240,8	129,5	295,0	382,0	3.047,3	442,9	2.240,8	129,5	295,0	382,0	3.047,3	236.481,0	12.886,0	
Alls	26.033,1	1.521,9	4.231,8	5.863,1	37.649,9		37.282,0	2.187,5	6.110,1	8.711,5	54.291,0			

Heildarframlögin á tímabilinu á verðlagi ársins 2017 eru 54.291 m.kr. Þau námu 2.175,9 m.kr. árið 1998 en 3.047,3 m.kr. árið 2017. Það er tæpum 330 m.kr. lægra en þegar framlagið var hæst árið 2007. Kostnaður á hvern skráðan einstakling í þjóðkirkjuna nam 8.885,1 kr. á einstakling árið 1998 en 12.886 kr. árið 2017 sem er ívið lægra en þegar gjaldið var hæst árið 2007.

Myndin sýnir þróun skráðra einstaklinga í Þjóðkirkjuna og kostnað á hvern einstakling umfram önnur trúfélög tímabilið 1998-2017. Á vinstri ás kemur fram heildarfjöldi skráðra einstaklinga í Þjóðkirkjuna sem súlurnar sýna hvernig þróast á tímabilinu. Á hægri ásnum kemur fram kostnaður á hvern einstakling sem skráður er í Þjóðkirkjuna sem grafið sýnir hvernig þróast á tímabilinu. Þar kemur vel fram hvaða áhrif hrúnið og árin þar á eftir hafði á framlög til Þjóðkirkjunnar.

VI. Tekjur Þjóðkirkjunnar á hverju ári sl. 20 ár umfram greiðslur úr ríkissjóði, t.d. vegna gjalda sem notendur þjónustunnar hafa greitt Þjóðkirkjunni

Um árlegar tekjur Þjóðkirkjunnar á hverju ári, umfram greiðslur úr ríkissjóði, aflaði ráðuneytið upplýsinga frá biskupsstofu. eru upplýsingar þær er biskupsstofa veitti lagðar til grundvallar því svari sem hér kemur fram.

Hver og ein stofnun, sjóður eða skipulagsheild Þjóðkirkjunnar hefur sjálfstæðan fjárhag og er gerð upp sem sjálfstæð eining. Biskupsstofa hefur umsjón með reikningshaldi og uppgjörum fyrir skrifstofu Biskups Íslands, (fjárlaganúmer 06-701, Þjóðkirkjan), kirkjumálasjóð, Jöfnunarsjóð sókna, Kristnisjóð og prestssetrasjóð ásamt öðrum smærri eða tímabundnum verkefnum. Hins vegar annast hver og ein sókn sitt bókhald og uppgjör. Prestar innheimta gjöld fyrir aukaverk eftir gjaldskrá ráðuneytis, þeir annast bókhald fyrir sína þjónustu og ber ekki að gefa biskupsstofu upplýsingar um persónuleg fjármál. Samantekt um tekjur Þjóðkirkjunnar síðastliðin tuttugu ár miðast við þær upplýsingar sem fáanlegar eru á biskupsstofu. Framlög og styrkir á milli stofnana Þjóðkirkjunnar og húsaleiga sem innheimt er af Þjóðkirkjunni eru ekki talin til tekna.

Aukatekjur Þjóðkirkjunnar eru selt efni, framleitt af Þjóðkirkjunni, eins og sálmaþekjur og barnaefni, leigutekjur prestssetra, lóða og jarða, hlunnindatekjur og aðrar tilfallandi sértekjur.

<i>Aukatekjur</i>	<i>Biskupsstofa</i>	<i>Prestssetra- sjóður</i>	<i>Kristnisjóður</i>	<i>Kirkjumála- sjóður</i>	<i>Samtals</i>
<i>Rekstrarár 1998</i>	3.276.860	14.606.651	2.900.051	-	20.783.562
<i>Rekstrarár 1999</i>	2.675.414	20.761.223	2.601.829	-	26.038.466
<i>Rekstrarár 2000</i>	3.301.073	19.097.927	2.779.835	15.000	25.193.835
<i>Rekstrarár 2001</i>	1.251.686	23.071.421	2.286.138	-	26.609.245
<i>Rekstrarár 2002</i>	4.456.344	25.646.477	614.928	-	30.717.749
<i>Rekstrarár 2003</i>	8.853.325	59.618.994	652.223	2.932	69.127.474
<i>Rekstrarár 2004</i>	5.352.047	25.758.007	349.735	-	31.459.789
<i>Rekstrarár 2005</i>	14.742.018	43.878.746	1.605.813	2.819.267	63.045.844
<i>Rekstrarár 2006</i>	3.548.310	39.613.394		2.456.973	45.618.677
<i>Rekstrarár 2007</i>	1.249.246			45.929.243	47.178.489
<i>Rekstrarár 2008</i>	650.835			81.545.634	82.196.469
<i>Rekstrarár 2009</i>	624.233			81.801.242	82.425.475
<i>Rekstrarár 2010</i>	1.091.221			74.803.794	75.895.015
<i>Rekstrarár 2011</i>	1.145.927			85.949.027	87.094.954
<i>Rekstrarár 2012</i>	566.837			82.879.164	83.446.001
<i>Rekstrarár 2013</i>	1.271.133			80.162.258	81.433.391
<i>Rekstrarár 2014</i>	2.507.905			75.095.629	77.603.534
<i>Rekstrarár 2015</i>	-			76.824.994	76.824.994
<i>Rekstrarár 2016</i>	184.100			65.323.757	65.507.857
<i>Rekstrarár 2017</i>	616.300			63.601.037	64.217.337
	57.364.814	272.052.840	13.790.552	819.209.951	1.162.418.157

Helstu tekjur biskupsstofu og Kristnisjóðs eru vegna fræðslustarfsemi en helstu tekjur kirkjumálasjóðs, áður prestssetrasjóðs, eru leigutekjur.

Samtals eru tekjur þjóðkirkjunnar, umfram framlag úr ríkissjóði, 1.162 millj. króna á síðastliðnum tuttugu árum. Þá eru aukatekjur sókna og tekjur fyrir aukaverk presta ekki meðtaldar.

VII. Hvaða aðila ráðherra þætti mikilvægt að fá til samráðs verði tekin ákvörðun um að afnema sérstöðu þjóðkirkjunnar gagnvart ríkisvaldinu

Þegar og ef ráðherra tekur ákvörðun um að leggja til breytingar á sérstöðu þjóðkirkjunnar gagnvart ríkinu eða afnám hennar, mun hann jafnframt meta á þeim tímapunkti hvort og þá hverja hann fær sér til ráðuneytis. Engin slík ákvörðun hefur verið tekin.